

Old English Sheepdog, Bearded Collie en Schapendoes.

Tekst: Elian Hattinga van 't Sant

Drie rassen die uiterlijk nogal wat van elkaar weg hebben: de Old English Sheepdog – vroeger ook wel Bobtail genoemd naar zijn gecoupeerde staart – de Bearded Collie en de Schapendoes. Alle drie hebben ze een warrelige, wat langere, ruwharige vacht die de Engelsen zo treffend *shaggy* noemen, hetgeen ook ‘onverzorgd’ of ‘slordig’ betekent. Hun naam geeft aan dat het bij alle drie om ‘schaapshonden’ gaat. In hoeverre ze echt als schaareshonden beschouwd kunnen worden, is echter een beetje de vraag.

Hondenshows

De Old English Sheepdog sluit genetisch volgens het DNA onderzoek van Parker (2012) het nauwst aan bij de groep Engelse herdershonden, zoals Corgi's die vooral gebruikt werden om koeien en schapen naar de markten te drijven. Toch heeft hij zijn huidige uiterlijk en waarschijnlijk ook zijn vriendelijke karakter vooral te danken aan de hondenshows en minder aan zijn functionele werkeigenschappen.

In de tweede helft van de 19^e eeuw waren deze tentoonstellingen waar men honden showde en uiterlijk met elkaar vergeleek, enorm populair geworden. Een probleem was echter dat de honden uiterlijk weinig op elkaar leken, omdat ze vooral voor een bepaalde taak werden gefokt. Rasstandaarden bestonden nog niet. Zo waren er in Engeland talloze ‘*sheepdogs*’ van verschillende grootte, vachtkleur en vachttype.

Kynologen stelden niet alleen rasstandaarden en puntenlijstjes op om honden op shows met elkaar te vergelijken en zo de mooiste hond te kunnen verkiezen, ze probeerden vaak ook ‘oude, nationale’ rassen op de kaart te zetten.

Cur Dogs

In Engelse natuurhistorische boeken, zoals dat van Thomas Bewick uit 1790, werden honden beschreven die geboren werden met een staart die zo kort was dat het leek of deze was afgesneden. Deze *Cur Dogs* waren meestal zwart-wit van kleur, hadden half-staande oren en waren groter, sterker en feller dan de gewone herdershonden. Ze werden gebruikt om koeien te drijven. Doordat ze onvervaard en hard in de achterpoten beten konden ze zelfs een stier gemakkelijk voortdrijven. Wat ook handig werd gevonden, was dat ze vreemde koeien die niet tot de eigen kudde behoorden, aanvielen en uit de kudde verdreven.

Hoewel *cur* - wat niet meer dan ‘bastaard’ of ‘straathond’ betekent – in veel oude tractaten alleen wordt gebruikt ter onderscheid van de voor de jacht gefokte ‘edele’ honden, werd het woord in de 19^e eeuw soms ook gebruikt voor *sheepdogs* met een gecoupeerde staart. De gewoonte om bij bepaalde type honden de staart te couperen - meestal om praktische redenen - was in Engeland in die tijd heel gebruikelijk.

Bob

Het Engelse werkwoord ‘*to bob*’ betekent ‘couperen’. Waarschijnlijk werden daarom honden met een korte of gecoupeerde staart door herders en boeren ook vaak ‘*Bob*’ genoemd. Dit blijkt althans uit een humoristische passage in de door Captain Frederick Marryatt in 1836 geschreven roman *Mr Midshipman Easy*.

Wanneer mevrouw Easy haar man voorstelt om haar pasgeboren zoon Robert te noemen, vraagt deze haar of ze wel beseft wat dat voor gevolgen kan hebben. De jongen zal

zeker Bob (de afkorting voor Robert) genoemd gaan worden. Realiseert ze zich wel dat ze in een land met ontelbaar veel schapen wonen en dat 99 van de 100 *shepherd's dogs* Bob genoemd worden? Stel je voor, legt hij uit, dat zij haar buiten spelende zoon roept. “*Instead of your child, what do you find? Why, a dozen curs at least, who come running up to you, all answering to the name of Bob, and wagging their stumps of tails.*” (In plaats van je kind, wat krijg je? Nou, dan komt minstens een dozijn met hun korte stomp-staartjes kwispelende *curs* die luisteren naar de naam ‘Bob’ naar je toe gerend.)

Lelijke hond

Vijftig jaar later waren er echter nauwelijks nog Bobtails te vinden. De plaats van de Old English Sheepdog was overgenomen door de Schotse Collie en er waren haast geen exemplaren meer over. Rond 1880 komt de Bobtail echter - vooral bij de rijke elite van Amerika - ineens in beeld als populair showhondenras. Dat is eigenlijk merkwaardig want zelfs de liefhebbers vonden het vaak maar een lelijke hond, zeker vergeleken met de elegante Schotse Collie. Voor de kynologen was het echter belangrijker dat oude rassen niet zouden verdwijnen. Daarom werd er, nadat in 1873 drie Engelse ‘sheepdogs’ waren geshowd die qua schoonheid van abominabele kwaliteit werden bevonden, al snel een rasvereniging opgericht met als doel dit ‘oude ras’ in eer te herstellen. Al gauw daarna ontstond er discussie over hoe de Old English Sheepdog er dan uit zou moeten zien.

Modder en takjes

De eind 19^e eeuwse Bobtail zag er namelijk anders uit dan tegenwoordig. William Wade die het ras in die tijd in Amerika introduceerde, beschrijft hem in 1891 als even groot als de Schotse Collie, maar dan zwaarder en steviger gebouwd en met een bijzonder krachtige achterhand die vaak hoger was dan de voorhand. Zijn snuit was spits toelopend, maar minder smal en lang dan die van de Schotse Collie. Hij had kleine oren, die gemakkelijk omhoog bewogen moesten kunnen worden (*should be...easily raised*). Er waren honden met heel korte staarten – wat volgens Wade het beste was - maar ook wel met lange staarten. Hun vachttype kon ook sterk verschillen. Ze kwamen voor met zowel een korte, enkele vacht, als met een dubbele, dichte, zwaar behaarde vacht.

Wade, die van mening was dat een *sheepdog* zijn werk naar behoren moest kunnen doen, ergerde zich aan de voorkeur van de ‘autoriteiten’ voor honden met zwaar behaarde poten en kop, die ze als het ‘correcte type’ beschouwden; dat belemmerde de hond alleen maar bij zijn werk omdat er allerlei modder en takjes aan bleven hangen en het maakte hem onnodig snel moe.

Boerderijhonden

Wade wees er op dat de Bobtails door hun achtergrond ook heel anders van karakter waren dan de schuwe, gereserveerde Schotse collies. Het waren meer boerderijhonden dan schaapherdshonden. Ze moesten niet alleen vee – vooral koeien - hoeden en drijven, maar ook het erf bewaken en vooral ook de vriend van de hele boerenfamilie zijn. Door dit laatste had hij de “*charming disposition*” ontwikkeld die hem tot de “*best companion*” onder de honden maakte.

Voor de meeste fokkers van het eerste uur was (en bleef) echter het uiterlijk veel belangrijker dan de natuurlijke werkcapaciteiten waarover de Old English Sheepdog volgens Wade beschikte. Om de gewenste kleur - wit met blauwgrijs – en het gewenste zwaarbehaarde type met een - door een genetische mutatie - korte staart te krijgen, werd veel inteelt en

lijnteelt toegepast. Van honden die toch met een langere staart ter wereld kwamen, werd de staart gecoupeerd.

Slechte reputatie

Ondanks dat de vroege Bobtails door liefhebbers als Wade als vriendelijk en een echte familie hond werden beschreven, hadden ze bij anderen een slechte reputatie: bijterig, onvriendelijk, eigenwijs, koppig en moeilijk trainbaar. Eigenschappen die vaak kenmerkend zijn voor de tamelijk zelfstandig optredende koeiendrijvers die ervoor moesten zorgen dat de kudde bij elkaar bleef en flink doorliep.

Doordat de Old English Sheepdog vanaf het begin van de 20ste eeuw voornamelijk als show- en gezinshond werd gefokt, zijn de scherpe werkkanten er misschien met het oog op reputatieschade bewust of onbewust uit gefokt, zodat een stabiele, gelijkmatige, vriendelijke en zelfverzekerde hond overbleef die meestal maar weinig oog voor schapen of koeien heeft.

Lange staart

Eind 19^e eeuw kwam in Schotland naast de kort- en langharige Schotse collie ook een ruwharige collie voor met een lange staart, die door de lange haren aan zijn snoet soms 'bearded' werd genoemd. Voor het overige kreeg hij ongeveer eenzelfde omschrijving mee als de eind 19^e eeuwse Engelse Bobtail: wat zwaarder gebouwd en niet zo elegant als de 'echte' (= Schotse korthaar en langhaar) collie en voorzien van een *shaggy* vacht.

Misschien omdat het ook voor tijdgenoten leek op 'varianties op een thema' werd deze 'bearded collie' aan het begin van de 20ste eeuw dan ook aangeduid als een mix van Schotse collie en Old English Sheepdog met eigen kenmerken: hangoren - in plaats van de tip-oren van de Schotse collie - een langere, hardere vacht dan de vacht van de English Sheepdog, stevige voorpoten en een lange dichtbehaarde *bushy* staart. Waar de Schotse Collie en de Old English Sheepdog zich in deze tijd door een rasstandaard en lijnteelt al ontwikkeld hadden tot showhonden die al veel minder leken op de oorspronkelijke werkhonden die aan hun basis stonden, waren deze 'bearded collies' in de jaren twintig nog echte functionele werkhonden. Ze verschenen zelden op shows, maar werden vanaf 1912 wel bij vlagen geregistreerd als - niet erkend - ras.

Highland Clearances

Collies werden gebruikt voor het schapenwerk in de Schotse hooglanden. Rijke adellijke landeigenaren hadden bij de *Highland Clearances* tussen 1750 en 1850 talloze kleine boeren van hun land verdreven om dit te kunnen gebruiken om schapen op te weiden met het oog op de lucratieve wolhandel. Zij hadden schaapherders in dienst die met hun honden op gezette tijden de in halfwilde staat levende schapen bij elkaar moesten drijven om ze bijvoorbeeld van teken te ontdoen, te helpen met lammeren of te scheren.

Het waren doorgaans gevoelige honden, die gemakkelijk gehoorzaamden aan de herder, óók op grote afstand. Omdat de schapen waar ze mee moesten werken schuw waren, moesten de honden een vrij grote afstand bewaren tot de schapen om ze effectief te kunnen drijven zonder dat ze in paniek zouden raken. Om ze toch bij elkaar te houden, moesten de honden wel beweeglijk zijn.

Schapenmarkten

De als ‘*bearded*’ aangeduide collies waren begin 20ste eeuw vooral te vinden in het gebied waar de grote Schotse schapenmarkten waren: Perth, Stirling en Falkirk. Ze werden waarschijnlijk vooral ingezet om de schapen naar de markt te drijven. Vergeleken met de in de eerste helft van de 20ste eeuw voor het schapenwerk enorm populair geworden Border Collie, werkten ze vrij langzaam en rustig. Ook waren ze constanter in hun tempo.

De Beardies raakten echter door de opkomst van de Border Collie stilaan uit de gratie, zodat er rond 1940 nauwelijks nog een te vinden was. Enkele liefhebbers wisten het ‘ras’ echter toch op de kaart te krijgen, zodat het in 1959 door de Kennel Club als ras werd erkend. Een van hen was Olive Willison die in 1944 bij een hondenverkoper een Shetland Sheepdog bestelde en vervolgens een pup kreeg geleverd, waarvan ze zelf eerst dacht dat het een bastaard was. Er werd haar echter door de leverancier verteld dat ze per ongeluk een Bearded Collie had gekregen.

Verrukt

Olive Willison was inmiddels echter zo verrukt van de hond, die onder de naam Jeannie of Bothkennar werd ingeschreven, dat ze op zoek ging naar een goed gelijkende reu om met Jeannie te kunnen fokken. Nadat deze met veel moeite ergens bij toeval gevonden was, begon zij Beardies te fokken waarvan de meeste huidige Bearded Collies afstammen.

Terwijl Olive Willisons honden nog redelijk korte vachten hadden, raakte ‘werk’ – net als bij de Old English Sheepdog - met de toenemende populariteit van de Beardie als showhond en gezinshond echter ruimschoots op de achtergrond. Dit is goed te zien is aan de in de loop der jaren steeds langer worden vachten die bij de huidige Beardie vaak als een gordijn tot bijna op de grond hangen. Het intelligente, levendige, vriendelijke, wat gevoelige karakter waarover Olive Willison zo verrukt was, is echter gebleven.

Mest

Niet alleen in Engeland en Schotland liepen in de 19^e eeuw allerlei ‘*shaggy dogs*’ rond die hielpen met schapen drijven. Ze waren in heel Europa te vinden, ook in Nederland. In de 19^e eeuw had Nederland uitgebreide heidevelden waar schapen gehouden werden voor hun mest. Doordat Engeland en Australië de markt van wol en schapenvlees volledig beheersten, was het in de rest van Europa economisch niet interessant om daarvoor schapen te houden.

Om de mest goed te kunnen verzamelen werden de schapen dus elke avond naar de schaapskooi – een potstal – teruggebracht. Op de bodem van de schaapskooi lagen plaggen of stro die, vermengd met de uitwerpselen van de schapen, een dikke laag stalmest vormden die verkocht werd om akkers mee te bemesten.

Toepoel

Na de uitvinding van kunstmest eind 19^e eeuw werden de schapen echter gaandeweg overbodig. Heidevelden werden ontgonnen en de schaapskuddes verdwenen in de eerste helft van de 20ste eeuw in snel tempo; en met hen de herdershonden. Toen de bekende keurmeester en publicist P.M.C. Toepoel (1881-1960) in de jaren dertig het plan opvatte om diverse Nederlandse ‘rassen’ van de ondergang te redden, hoorde daar ook een kleine, grijze, ruwharige herdershond bij, die hij naar zijn zeggen in zijn jeugd op de heidevelden aan het werk had gezien.

Na de Tweede Wereldoorlog wist Toepoel diverse mensen te interesseren om dergelijke ‘schapendoezen’ te gaan fokken. Hiertoe werden bij de weinige schaapskudden die nog op de hei gehoed werden, honden verzameld die beantwoordden aan het beeld dat

Toepoel en de zijnen van deze honden hadden. Om het ras de juiste vorm te geven, maakte men ook gebruik van schilderijen uit de 19^e eeuw, zoals die van Conradijn Cunaeus (1825-1895), waarop de vermeende schapendoezen waren afgebeeld.

Een en al actie

Van de schapendoezen die in de jaren vijftig geselecteerd werden om het ras op te bouwen, wordt verteld dat ze onvermoeibaar waren en een en al actie. Anders dan herdershonden werkten ze met hun schouders en het met de neus aanstoten van een schaap om het in het gareel te houden; kort vastbijten was er niet bij. Het waren slimme hondjes die het ook als gezinshond goed deden.

Ook bij de Schapendoes is onder invloed van het showgebeuren de vacht tegenwoordig langer en overvloediger, maar niet zo erg als bij de Beardie. Het beweeglijke, levendige en alerte van de honden die aan zijn wieg stonden, heeft hij echter nog steeds.

Wetenschappelijke literatuur:

Parker, Heidi G. (2012). Analyses of modern dog breeds. *Mammalian Genome* 23, 19-27.

OES rond 1900

Bearded collie rond 1915

Toepoel met Schapendoes Pluis